

आङ्गिर्हविर्धानः। अग्निः। जगती, ७-९ त्रिष्टुप्

वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा दिवः पर्यासि यहो अदितेरदाभ्यः।

विश्वं स वेद वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियाँ ऋतून्॥ १०.०११.०१

वृषा- वर्षकः। यहः- महान्। अदाभ्यः- अहिंस्योग्निः। वृष्णे- वर्षकायोपासकाय। दिवः अदितेः- द्यावापृथिव्योः। पर्यासि- रसान्। दोहसा दुदुहे- दोग्धि। वरुणः- ऋताधिदेवता। यथा तथा। सः- असावग्निः। विश्वम्- सर्वम्। धिया- बुद्ध्या। वेद- जानाति। सः- असावग्निः। यज्ञियः- पूजार्हः। यज्ञियान्- पूजार्हान्। ऋतून्- कालविशेषान्। यजतु- पूजयतु॥१॥

रपद्रन्धर्वीरप्या च योषणा नदस्य नादे परि पातु मे मनः।

इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति॥ १०.०११.०२

गन्धर्वीः- विद्याधारणकुशला। अप्या- मूलशक्तिधारामयी। योषणा- नार्यदितिः। रपत्- तत्त्वमुक्तवती। नदस्य- स्तुवतः। मे- मम। मनः- चित्तम्। नादे- स्तुतौ सत्याम्। परि पातु- परिरक्षतु। इष्टस्य- यज्ञस्य। मध्ये। अदितिः- अखण्डप्रकृतिः। नः- अस्मान्। नि धातु- निदधातु। नः- अस्माकम्। ज्येष्ठः प्रथमो भ्राता- यजमानानां मुख्य इति भावः। वि वोचत्- विशेषेण ब्रवीति॥२॥

सो चिन्नु भद्रा क्षुमती यशस्वत्युषा उवास मनवे स्वर्वती।

यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं होतारं विदथाय जीजनन्॥ १०.०११.०३

उशताम्- कामयमानान्। उशन्तम्- कामयमानम्। क्रतुम्- सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्पमयम्। होतारम्- देवाह्वितारम्। अग्निम्। विदथाय- उपासनाय। येन विदत्यात्मानमिति विदथः। जीजनन्- जनयन्ती। सो चित्- सैव। भद्रा- कल्याणी। क्षुमती- मन्त्रात्मिका। यशस्वती- कीर्तिमती। स्वर्वती- स्वर्गवती। उषाः- ज्ञानोदयदेवता। मनवे- ज्ञानायावबोधाय। मन ज्ञाने। मनु अवबोधने। उवास- उषितवती॥३॥

अध॒ त्यं द्र॒प्सं वि॒भ्वं विच॒क्षणं विरा॒भरदि॒षितः श्ये॒नो अध्व॒रे।

यदी॒ विशो॑ वृ॒णते॑ द॒स्ममा॒र्या अ॒ग्निं हो॒तार॒मध॒ धीर॑जायत ॥ १०.०११.०४

अध- अथ । श्येनो वि:- गरुडः मुमुक्षादिप्रतीकः । अध्वरे- ध्वररहितकर्मणि । इषितः- प्रेरितः ।
त्यम्- तम् । द्रप्सम्- प्रवाहवन्तम् । विभ्वम्- व्याप्तम् । विचक्षणम्- मेधाविनं सोमं रसम् ।
आभरत्- आहरत् । यदि- यदा । आर्या:- शिष्टाः । विश:- जनाः । दस्मम्- दर्शनमयम् । होतारम्-
देवताह्वितारम् । अग्निम्- सर्वभूतहितक्रतुम् । वृणते- प्रार्थयन्ते । अध- ततः । धी:- बुद्धिः ।
अजायत- जाता भवति ॥४॥

सदा॑सि र॒ण्वो यव॑सेव पु॒ष्यते॑ हो॒त्राभि॒रग्ने॒ मनु॑षः स्वध्व॒रः।

विप्र॑स्य वा यच्छ॒शमा॒न उ॒क्थ्यं॑ वाजं स॒सवाँ॑ उप॒यासि॑ भूरि॒भिः ॥ १०.०११.०५

पुष्यते- स्वपुष्टिं कुर्वते । यवसेव- धान्यानीव । सदा- सततम् । रण्वः- रमणीयः । असि- भवसि ।
अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो । होत्राभिः- वाग्भिः । स्वध्वरः- शोभनध्वररहितकर्मा । मनुषः- ज्ञानी
भवसि । मन ज्ञाने । विप्रस्य- मेधाविनः । उक्थ्यम्- मन्त्रम् । शशमानः- प्रशंसन् । वाजम्- अन्नम् ।
ससवान्- संभजमानः । भूरिभिः- प्रभूतधनैः । उपयासि- आगच्छसि ॥५॥

उदी॑रय पि॒तरा॑ जा॒र आ भग॑मि॒र्यक्ष॑ति ह॒र्यतो॑ हृ॒त्त इ॒ष्यति॑।

विव॑क्ति॒ वह्निः॑ स्वप॒स्यते॑ म॒खस्त॑वि॒ष्यते॑ असु॒रो वेप॑ते म॒ती ॥ १०.०११.०६

जारः- निशाया जरयिता सूर्यः । आ- समन्तात् । भगम्- स्वसौभाग्यं तेज इव हे अग्ने । पितरा-
द्यावापृथिव्यौ । उदीरय- उद्गमय । हर्यतः- कामयमानान् देवान् । इयक्षति- अग्निर्यष्टुमिच्छति ।
हृत्तः- हृदयतः । इष्यति- सरति । वोढा- वाहकः सन् । विवक्ति- विवक्षति । स्वपस्यते- शोभनकर्म
कर्तुमिच्छति । मखः- यज्ञः । तविष्यते- वर्धते । असुरः- प्राणदोषिः । मती- मत्या । वेपते-
उपासकचोदनात्मकः सन् कम्पते ॥६॥

यस्ते॑ अग्ने सु॒मतिं॑ म॒र्तो अक्ष॑त्सह॒सः सू॒नो अति॑ स प्र शृ॒ण्वे।

इषं॑ द॒धानो॑ वह॒मानो॑ अ॒श्वैरा॑ स द्यु॒माँ अ॒म॒वान्मू॒षति॑ द्यून् ॥ १०.०११.०७

सहसः सूनो- सहनशीलज। अग्ने। यः। मर्तः- मनुष्यः। ते- तव। सुमतिम्- शोभनबुद्धिम्।
अक्षत्- अश्नाति। सः। अति प्रशृण्वे- अतिश्रूयते। सः। इषम्- काम्यम्। दधानः- धरन्। अश्वैः-
प्राणैः। वहमानः- धृतः। द्युमान्- दीप्तिमान्। अमवान्- बलवान्। द्यून्- नभोभूमिकाः। भूषति-
मण्डयति ॥७॥

यदग्न एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र।

रत्ना च यद्विभजासि स्वधावो भागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात् ॥ १०.०११.०८

अग्ने। एषा- इयम्। देवी- द्योतनशीला। यजता- पूज्या। समितिः। यजत्र- पूज्य। देवेषु-
देवतासु। भवाति- भवति। स्वधावः- आत्मधारणायुक्त। यत्- यदा। रत्ना- संपदः। विभजासि-
विभजसि। तदा। नः- अस्मदर्थम्। अत्र। भागम्। वीतात्- आगमय। वी गत्यादिषु ॥८॥

श्रुधी नो अग्ने सदने सधस्थे युक्त्वा रथममृतस्य द्रवितुम्।

आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामप भूरिह स्याः ॥ १०.०११.०९

अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो। सधस्थे- सहस्थाने। सदने- ऋतसदने। नः- अस्माकं मन्त्रान्। श्रुधि-
शृणु। अमृतस्य- अमृतधारायाः। द्रवितुम्- स्नावकम्। रथम्- स्ववाहनम्। युक्त्वा- योजय।
देवपुत्रे- दिव्ये। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। नः- अस्मदर्थम्। आ वह। इह- अत्र। देवानाम्-
द्योतनशक्तीनाम्। अपभूः- अपभविता। मार्किः स्याः- मा भव ॥९॥